VAL CONDURACHE

„Portret al criticului în tinereţe"

Dintre criticii tineri afirmaţi în ultima vreme în paginile revistelor literare, merită toată atenţia Val Condurache, autor a două volume *(Fantezii critice* şi *Portret al criticului în tinereţe)* apărute la un interval de un an şi care aruncă asupra uceniciei criticului o lumină foarte interesantă, îl ştiam pe Val Condurache din cronicile lui la cărţi de proză din „Convorbiri literare", inteligente şi dovedind o bună stăpînmre a instrumentelor. Aceste prime articole n-au trecut pur şi simplu în sumarul volumelor, ci abia în urma unei toalete complicate şi destul de pretenţioase. Autorul le-a rescris şi le-a grupat (împreună cu texte inedite) sub tot felul de titluri: *Exerciţii de digitaţie, Parodii critice, Ipoteze critice, Eseuri, Pagini de critică literară, Fantezii critice* etc. O dată cu volumul al doilea, devine absolut clară, sub acest aspect compozit, intenţia autorului de a pune sub ochii cititorilor spectacolul însuşi al formării unui critic.

Trebuie să mărturisesc că am citit cu mare plăcere *Portretul,* reluînd şi *Fanteziile,* spre profitul lor, din acelaşi unghi. Este un oarecare curaj la un critic să se dezvăluie în felul în care o face Val Condurache, asumîndu-şi deschis tatonările, contradicţiile şi erorile vîrstei. Şi, mai ales, era nevoie să fie înfrîntă o tradiţie; dominată de profesori, de universitari, critica noastră a avut şi are un spirit eminamente „serios", chiar şi cînd a rămas impresionistă, ca să nu mai vorbesc de scientismul impersonal care a adus din belşug apă la moara acestui spirit. Lucrurile au stat aşa pînă de curînd, cînd, împotriva prognozelor, o parte din tînăra generaţie a început să arate o anumită lehamite de metode pozitive: tocmai ea, care le-a aplicat prima oară şi mai cu foc. Rezultatul este că în clipa de faţă există cel puţin două linii în critica nouă, ca urmare a unei bifurcări greu de prevăzut cu cîţiva ani înainte. Compare cine vrea *Poetica lui Tudor Arghezi* de Emilia Parpală cu *Portretul criticului în tinereţe* de Val Condurache sau *Ion Creangă - spaţiul memoriei* de loan Holban cu *Viaţa şi opiniile personajelor* de Radu G. Ţeposu. în aceste exemple, polaritatea *e* clară: pe de o parte, ştiinţificul, semiotica, naratologia, de alta, artisticul, eseu), jurnalul, în realitate însă, numai prima direcţie (aceea ştiinţifică) poate fi găsită în stare relativ pură, a doua fiind vădit şi deliberat amestecată. Eseiştii de azi au trecut prin şcoala de la „Tel Quel", au citit pe Benveniste, Saussure, Jakobson, Jolles, Todorov, Barthes, Genette, Blin (copiez lista după Val Condurache) şi stilul lor

constituie cea mai bună dovadă. Dar entuziasmul metodologic s-a consumat rapid şi, pe neaşteptate, criticii şi-au adus aminte că sînt scriitori.

Portretul ni-l arată pe Val Condurache reflectînd deopotrivă asupra literaturii şi asupra criticii *(„Ca orice disciplină a spiritului, critica îşi propune să se înţeleagă pe sine, chiar dacă începe prin a explica alt text: ea se explică prin raportare la literatură, ca un bolnav, prin amintiri, la medicul psihanalist"),* combinînd comentariul propriu-zis cu teoria criticii şi cu mărturisirea biografică, studiul aplicat şi parodia lui, reminescenţa de limbaj structuralist şi pagina de jurnal intim. Critica lui seamănă în această privinţă cu a lui loan Duduca, a lui Al. Cistelecan şi a altora, părînd a descinde (iată lucrul cel mai interesant!) dintr-un anumit moment al criticii interbelice (mă gîndesc la *Nu* de Eugen lonescu, la culegerile de eseuri ale lui M. Eliade, la Sebastian, Holban, Şuluţiu, Biberi etc.) în care literatura şi critica se împleteau cam în acelaşi fel. Oarecum neaşteptată este şi filiera acestei redescoperiri şi anume eseistica unor Alexandru Paleologu (nu întîmplător citat la tot pasul), Radu Petrescu, Alexandru George, G. Liiceanu sau Andrei Pleşu, foarte solidă sub raportul ideilor şi chiar filosofică, dar în acelaşi timp refuzînd spiritul ştiinţific îngust, cu nonşalanţă, umor şi „frivolitate". N-am pretenţia de a caracteriza întreaga critică tînără, dar nu pot să nu observ că, cel puţin într-o parte a ei, se reface idealul ce părea desuet al criticului artist şi filosof în metafore, cu o personalitate atractivă, scoasă la vedere în text, ironică şi capabilă să se joace cu spiritul.

O parte din aceste trăsături se potrivesc lui Val Condurache, unul din cei mai talentaţi critici tineri. Şi nu pomenesc întîmplător de talent. Talentul critic, pus între paranteze o vreme, e din nou la modă. „ *Ar mai fi de adăugat că arta lecturii nu se învaţă",* spune Val Condurache însuşi într-un articol despre *Organul literar* în care distinge pe cei care (scriitori sau critici) îl posedă de cei care nu-l posedă. Criticul „ştiinţific" nu trebuie să aibă numaidecît acest organ. Criticul artist nu există decît dacă îl are. Dovada existenţei lui, Val Condurache o face atît în paginile de critică literară, cît şi în cele de proză din *Portret.* Sub titlul *Cartea de ucenicie* el a risipit în volum numeroase amintiri, povestiri şi ficţiuni, unele referitoare chiar la scrierea celor două cărţi *(Fanteziile* şi *Portretul),* în care calitatea prozei mi se pare absolut remarcabilă. Nu mă grăbesc să afirm că Val Condurache va scrie mîine un roman. Poate că-l va scrie. Dar prozele lui au însemnătate literară aşa cum sînt acum. El însuşi susţine că nu în *Bietul loanide* este G.Călinescu mare romancier, ci în *Istoria literaturii.* A continua să

diseminăm între proza-critică şi proza-proză ar fi să mergem în sensul tocmai al acelui dogmatism pe care Val Condurache şi colegii lui de generaţie îl resping, în ***Desant*** *'83* erau proze ce păreau scrise de critici, în ***Portret*** sînt pagini critice ce par operă de prozator. La ce bun să tragem o linie despărţitoare? *„Primul text pe care orice cititor îl scrie este tocmai acela pe care l-a terminat de citit",* remarcă Val Condurache în încheierea ***Portretului*** său. Aici este o mică şi inteligentă teorie care se cuvine relevată. Orice operă literară (deci şi critică) începe prin a fi o pastişă, imitaţie în spirit şi în limbaj, şi sfirşeşte prin a fi o parodie, afirmaţie-negaţie a unui stil. *„Mecanismul literaturii este pastişa-parodie ",* conchide autorul. La scriitorii clasici, Ia Proust încă, pastişa nu se află în textul romanului, îi premerge sub formă de exerciţiu preliminar; la cei moderni, la Flaubert deja, ea este în text. (Mă amuză revanşa pe care Val Condurache o acordă unui scriitor din secolul XIX asupra unuia din secolul XX! Aş preciza că la Proust pastişa nu se află doar în primele cărţi, ci chiar în marele lui roman, mai mult, că ***Timpul regăsit*** revine pe faţă la pastişa din ***Pastiches et Melanges).*** O teză similară au susţinut Genette, Riffaterre şi alţii şi ea presupune că, indiferent de direcţia în care ai explora un text literar, ai descoperi o infinitate de alte texte. Calea prin care literatura şi critica îşi redescoperă rudenia profundă este calea regală a textului. Borges o ştia de mult.

Nu există în ***Portret*** cronici literare obişnuite şi asta nu fiindcă autorul le-a rescris pe cele din reviste, dar fiindcă îi displace cronica devenită jargon: *„Nimeni şi nimic nu-l obligă pe cronicar la un tipic anume şi totuşi nu ştiu cum se întîmplă că toţi cronicarii vorbesc, în cele din urmă, într-un jargon al lor, dacă nu cumva sînt cu toţii «vorbiţi» de jargon".* Lectura critică a însemnat pentru el *„prelungireagîndirii altuia într-un limbaj compo.it, care mă lecuieşte restructurîndu-mă şi restructurîndu-se necontenit",* în aceste condiţii, critica lui Val Condurache mai degrabă se îmbibă de spiritul cărţilor decît le judecă sau le analizează. N-am motive să reproşez autorului o manieră pe care o foloseşte conştient şi pe care o mai şi explică. Curios e doar faptul că el a debutat cu recenzii, care au regimul lor strict. Se observă de la o poştă că el nu pune în diagnostice ori în analize o pasiune specială. Nu abordează de obicei frontal cărţile, ci prin intrări secundare sau condamnate. Cînd scrie despre poezie, are aerul unui colecţionar *(„ aleg pentru antologia mea")* mai curînd decît pe al unui comentator sistematic. Se pierde cu voluptate în detalii. E un glosar subţire. Plictisit să *dea seamă* de operă, bate deseori cîmpii. în loc să ne spună ce e cu ***Vara baroc,*** romanul lui Paul Georgescu, povesteşte o călătorie

(probabil imaginară) la Platoneşti (o haltă cu acest nume există lîngă Ţăndărei). Multe articole au din această cauză un aspect parodic şi ludic. De altfel, şi în ***Fantezii*** şi în ***Portret,*** există cîteva parodii critice foarte instructive şi de o perfectă acurateţe, (în termenii autorului însuşi din ***Parodie şi pastişă,*** cred că acestea ar trebui numite pastişe). Găsim, fireşte, şi ***O lămurire*** a raţiunilor pentru care au fost scrise parodiile, căci, aşa cum am văzut, în cartea lui Val Condurache, textul critic e dublat permanent de un metatext. Practica scrisului îşi conţine teoria. Cel puţin în această privinţă, critica artistică a noii generaţii se dovedeşte temeinic instruită de metodele pozitive din trecutul apropiat. Fiindcă, în alte privinţe, ea este jucăuşă, capricioasă, mergînd pînă la echivoc. Un ciclu de articole din ***Portret*** e consacrat literaturii feminine şi intitulat ***1001 de nopţi*** probabil fiindcă Sheherezada e „întîia femeie-romancier" din lume şi ea îşi subjugă ascultătorul (cititorul) „mai mult prin farmecul povestitului decît cu zestrea naturii". Fiind de acord cu aprecierea, îi atrag atenţia criticului că ascultătorul-cititor al Sheherezadei nu e Harun-al-Raşid, ci Şahriar. (Şi deoarece tot ne aflăm la acest capitol, să mai observ două formulări discutabile. Vorbind despre romancierii care au făcut la noi începutul în materie de, cum să zic, sinceritate, Val Condurache se referă, pe bună dreptate, la Holban şi la Camil Petrescu, doar că nu e cel mai nimerit a spune - fie şi metaforic - despre acesta din urmă, becher convins pe vremea cînd îşi scria romanele şi păstrînd pînă la moarte mentalitatea unui bărbat neînsurat, că *„ a deschis chiar uşa căminului său conjugal".* Apoi, într-un paradox despre literatură ca joc, criticul afirmă după o sugestie din Cailois că literatura e *joc agonic,* un joc cu moartea, şi *agonistic* - de la *agon,* care înseamnă luptă în jocuri publice. Etimologic, toate au legături cu lupta cu moartea, dar în clasificarea lui Cailois jocurile de argon sînt pur şi simplu întrecerile sportive, nu cele „de război", „pe viaţă şi pe moarte", cum spune Val Condurache). Şi alte texte sînt la fel de ingenioase şi de spumoase. Le relev pe cele despre Caragiale, Mazilu, D.R. Popescu, G. Bălăiţă, N. Breban, autori preferaţi ai criticului.

în concluzie, ***Portretul*** şi ***Fanteziile*** sînt cărţi fermecătoare, pline de idei, scrise cu personalitate şi cu umor. Ce pot spune mai mult? (Poate doar să adaug că m-am străduit din răsputeri, în concluzia mea, să nu cad peste nici unul din cuvintele cuprinse de Val Condurache în ***Micul dicţionar de idei primite*** şi din care rezultă, paradoxal, nu atît uniformitatea stereotipă a limbajului cronicii literare, cît infinita gamă de procedee prin care ea devine, după spusele autorului, *„ instrumentul cel mai rafinat al politicii literare").*

(România literară, nr. 42, 1984)